

ВИТОКИ ТА ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Д.І. Лопашук

*здобувач кафедри кримінального права и
процесу ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Дослідження витоків та відслідкування генезису кримінальної відповідальності за вбивства, вчинені на замовлення, – є основою для розробки державної політики у сфері боротьби з цим антисоціальним явищем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця проблема в українській юридичній науці не досліджувалася, а в правовій літературі-висвітлювалася епізодично.

Мета дослідження. В історичному аспекті проаналізувати витoki та генезис кримінальної відповідальності за вбивства на замовлення для подальшого використання їх результатів при формуванні методики документування, розкриття і розслідування цього злочину, а також для порівняння при вивченні соціальних, пенітенціарних і кримінально-правових проблем боротьби з цим явищем на сучасному етапі.

Основні результати дослідження. Найбільш небезпечним та негативним соціальним явищем сьогодення є вбивства, вчинені на замовлення. Цей вид злочину вирізняється від інших своєю наглістю, безпринципністю, ігноруванням як етичних, так і соціальних устоїв цивілізованого світу, спричиняє тяжкі, непоправимі наслідки, такі як: смерть та різного ступеню тілесні ушкодження у випадку, якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Щоб запобігти поширенню цього явища, мінімізувати його вплив та розвиток, – оскільки, враховуючи специфіку, знищити його «на кореню» буде не можливо, – необхідно, з урахуванням минулого, виробити вдалу та, з оглядом на майбутнє, перспективну тактику і стратегію боротьби з ним.

А, оскільки ці проблеми в українській юридичній літературі в повному обсязі не досліджувалися, тому причини виникнення такого виду злочину та генезис боротьби держави з цим кримінальним проявом, потребують конкретно і детального вивчення та поглибленого дослідження його витоків. Як влучно відмітив О.Ф. Кістяковській, «тільки історія може дати пояснення причин як сучасного стану кримінального права, так і стану його в попередні періоди» [5, с. 10].

Насамперед з'ясуємо етимологію термінів: «вбивство», «замовлення» і «витoki».

Їх тлумачення певною мірою подається в Універсальному тлумачному словнику української мови. Зокрема, «убивство» (вбивство) – дія за значеннями убивати, вбити означає насильницьке позбавлення життя як карний злочин; «замовлення» – це доручення виготовити, виконати, підготувати або доставити щонебудь у певний, наперед визначений термін.

Тобто, вбивство, вчинене на замовлення, – це надання доручення комусь насильно позбавити когось життя у певний, наперед визначений термін, на певних умовах.

Під «витоками» в словнику російської мови С.І. Ожогова розуміється початок, першоджерело будь-чого [8, с. 209].

Зрозумівши значення «витоків», ми звузили шляхи, окреслили межі та визначили період дослідження початків, першоджерел кримінальної відповідальності за вбивства, вчинені на замовлення.

Перш за все необхідно зауважити, що вбивство, вчинене на замовлення або вбивство на замовлення має глибоке історичне коріння – витоки, які можна з'ясувати тільки в аспекті взаємовідносин між людьми, які населяла територію сучасної України в певний історичний період, та джерел права, які існували в той чи інший історичний проміжок часу. А, оскільки цей вид вбивства є інститутом кримінального права, тому його дослідження необхідно проводити в єдності з кримінальним законодавством України в цілому.

Джерельна база, на основі якої необхідно досліджувати розвиток у часі і просторі архаїчних елементів вбивств, учинених на замовлення, досить широка. На різних етапах дослідження превалюють ті чи інші джерела, в залежності від ступеню їх роздробленості та наявності. Зокрема, на перших етапах домінують мовознавчі та археологічні, пізніше – писані законодавчі та історичні джерельні свідчення.

При цьому слід зробити застереження, що фрагментарність джерельної бази сьогодні ще не дає можливості повністю відслідити появу та «розвиток» цього злочину до тієї якості та форм, якої він набув у сьогоднішньому світі. Проте саме підхід з різних позицій археологічної, етнографічної, лінгвістичної, історичної, фольклорної та юридичної позицій дає змогу простежити витоки і розвиток історично-го коріння найжорстокішого виду злочину, яким є вбивство на замовлення.

Також у ході дослідження необхідно звернутися до індуктивного методу вивчення кримінальної відповідальності за цей злочин, бо, як показує історія, ця проблема мала свої витоки і у вчиненні інших, окремих злочинів такого виду. А потім, користуючись дедуктивним методом і, склавши повну картину цієї проблеми, можна визначитися з витоками кримінальної відповідальності за вбивства, вчинені на замовлення, як явища в цілому.

Такий підхід, на нашу думку, дає можливість всесторонньо та об'єктивно підійти до виявлення та пояснення витоків вбивств на замовлення на території України, дослідити діалектичний шлях та описати первопричини його виникнення.

На переконання більшості, перші зародки вбивств, учинених на замовлення, можна відкрити і прослідкувати лише в чисто літературних і художніх пам'ятках – до нас не дійшло не тільки будь-якого писаного закону того часу, але навіть і згадки не має про можливе існування такого до X століття на території сучасної України [1, с. 17; 10, с. 7; 16, с. 37]. Проте в силу того, що цей вид злочину, на наш погляд, є продуктом все-таки цивілізованого періоду людства, тому цей феномен фактично не мав проявів у звичаях напівдиких та інших племен, що існували на території сучасної України. Тому пошук витоків вбивств на замовлення на території нашої країни, здавалось би, необхідно було б почати з XI століття, бо саме в цей час князі України – Русі розпочали видавати писані законодавчі акти, а фактично тогочасні закони: «Статути», «Руську Правду», «Правду Ярославовичів «Розширену Руську Правду» та ін. [19, с. 10-11].

Однак, проаналізувавши історичні нариси, з'ясувалося, що перші паростки законодавчих ініціатив, які ставали на шлях, хоч і завуальованої боротьби із убив-

ствами на замовлення, появилися набагато раніше Київської Русі у народів Північного Причорномор'я та Приазов'я. Зокрема, у так званому кримінальному праві Скіфії, в якому на той час вже існувала кваліфікація таких злочинів як замах на убивство та вбивство царя.

І, якщо з цього контексту виділити відповідальність за вбивство правителя з метою захоплення влади, то з великою переконливістю необхідно визнати, що вже у VIII- III ст. до н.е законодавець Скіфії, а пізніше і Боспорського царства VI-V до н.е. хоча ще і не документально, але вже розрізняв убивства, вчинені на замовлення. Тут вперше, на наш погляд, в історії українського кримінального права законодавець вживає таку кваліфікуючу ознаку як змова, яка, за звичай, передує вчиненню вбивства на замовлення або спричиненню тяжких тілесних ушкоджень, учинених на замовлення. За «Словарем русского языка» С.І. Ожегова слово «змова» тлумачиться як погодись, домовитись на вчинення чогось [8, с. 4]. Етимологія цього слова дуже близька до етимології слів «замовити», «замовне», «замовлення» під яким теж розуміється, як вчинення активних погоджувальних дій, направлених на досягнення певної поставленої мети. Змові з метою вбивства притаманні домовленість і розподілення ролей між співучасниками злочину, зорієнтованість на суспільно-небезпечне діяння (єдину ціль) і його планування, вибір виконавців і конкретного способу вчинення злочину, урахування фізичних даних жертви і корисна мотивація тощо. Все це є характерним для вбивств, учинених на замовлення. Єдиною відмінністю може бути тільки наявність чи відсутність факту замовлення. Тобто, якщо суб'єкти змови переслідують різні цілі при єдиному об'єкті, а виконавець (виконавці) знаходяться в залежному положенні від пособника (організатора), то такий випадок передбачає найм.

Звичайно, в силу певних історичних особливостей та порівняно нетривалого часу існування цих держав, ця законодавча ініціатива, на превеликий жаль, свого подальшого розвитку не отримала, але вона стала суттєвим проривом у кримінальному праві того часу.

Продовжуючи в цій статті наше дослідження, ми ставимо собі за мету, спираючись на витоки та першоджерела, показати як в історичному плані змінювалося кримінальне право в частині, що стосується регулювання суспільних відносин, пов'язаних із таким видом кваліфікованого злочину як вбивство на замовлення.

А, оскільки вивчити кримінальні справи та судову практику далекого минулого з цього питання не надається можливим через відсутність архівних даних, тому такий історичний екскурс ми може здійснити, користуючись методами аналізу й синтезу об'єктивних і суб'єктивних ознак досліджуваного нами складу злочину, який змінювався історично, з обґрунтуванням таких змін конкретними соціально-економічними умовами, з використанням у першу чергу пам'ятників права та інших наукових узагальнень – фактів або суми фактів. Це допоможе нам з'ясувати, а також у майбутньому спрямувати зусилля на вдосконалення законодавства та практичного застосування в сучасній Україні.

На нашу думку, найпершими документально зафіксованими історичними фактами убивств, вчинених на замовлення, на території сучасної України можна вважати: вбивство у 945 році київського князя Ігоря, якого замовив древлянський князь Малом та широковідоме із «Повісті временних лет» убивство князів Бориса та Гліба їхнім зведеним братом князем Святополком Окаянним, який

після смерті 15 липня 1015 р. їхнього батька князя Володимира Хрестителя, вирішив знищити своїх братів з метою одноособового захоплення влади. А першим в історії України – Русі фактом замовного вбивства, вчиненого нашими предками на території іншої держави, – вбивство того ж року в Угорських горах (Карпатах), які тоді належали Угорщині, князем Святополком свого третього брата Святослава, який там переховувався [14, с. 2].

Після розпаду Галицько-Волинського князівства наступила Польсько-Литовська доба, яка пройшла під знаком польсько-литовських спорів і війн за Руські землі навколо Києва.

На українських землях, що входили до складу литовської держави, діяла досить різношерста система права. Спочатку, оскільки вони стояли на вищій правовій ступені розвитку ніж Литва, тут зберігався свій юридичний лад. Основними діючими джерелами права деякий час були «Руська Правда» і звичаєве право. Великі князі і чиновники, не маючи що протиставити розвинутій староруській правовій системі, вимушені були дотримуватися «старості» і «давності», при вирішенні справ спираючись на ці джерела.

У 1529 р. був прийнятий Перший (Старий) Литовський Статут, який складався з 13 розділів і 264 статей.

У цьому Статуті, дія якого розповсюджувалася на більшу частину території сучасної України, вперше законодавець у розділі 7 в Артикулі 18 зазначив, що, якщо хтось був підданий насильству на дорозі або в іншому місці «по желанію или по разрешенію, или с ведома хозяина дома и тот хозяин был привлечен к суду и вина его была доказана обоснованными доказательствами..., то он обязан собственными деньгами... возместить ущерб», а тех злодеев привлечь к суду», а в Артикулі 19 «... если кто-либо ...на его людей совершил нападение сам или кого –нибудь насрал...», тобто ввів вдалу термінологію «по желанію», «по разрешенію» або «с ведома хозяина», яка притаманна замовному вбивству та передбачає надання наказу, команди або доручення, направлених на вчинення, якихось протиправних дій [20, с. 4].

Показовим прикладом, як діяла судова система Великого Польсько-Литовського князівства, є відображення рішень за протоколами судових засідань, показаннях, текстами привілеїв, соймових постанов, актами магістрату міста Вітебська, прийнятих за фактом убивства 12 листопада 1623 р. уніатського священника українського походження Йосафата Кунцевича, який народився у Володимирі-Волинському.

Як відмітив митрополит Йосиф Рутський у своєму листі кардиналу Бандіні від 10 лютого 1624 р., «відсічені голови двом міським сановникам і разом з ними вісімнадцяти громадянам, а майно їх конфісковано. Близько сотні інших громадян, що втекли до приїзду комісарів, засуджено на смерть заочно з конфіскацією майна. Ліквідовані привілеї, дані цьому місту королями, зруйновано ратушу на очах у всіх городян, що більш тужили (мешканці) про це, чим після відсікання голів своїм співгромадянам» [9, с. 2; 18, с. 250].

Отже, кримінальне законодавство Великого Польсько-Литовського князівства поділяло вбивство на просте і кваліфіковане та документально зафіксувало розмежування між учасниками скоєння даного злочину [20, с. 4]. А також передбачало кримінальну відповідальність за вбивство, вчинене на замовлення

[20, с. 1, 4], хоча і не виділяло його окремою нормою. За вчинення останнього призначалася, як правило, найвища міра – страта покарання (про що свідчить вищенаведений приклад), до якої засуджувалися не тільки організатори (замовники) і виконавці, але й підбурювачі та пособники [9].

У середині XVIII століття Україна була розділена між двома імперіями: правобережна її частина разом з Києвом стає адміністративно-територіальною одиницею Російської, а лівобережна – Австро-Угорської. Протягом майже 150 років українці перебували під владою двох імперій: 80 % із них належали російським імператорам, решта – населяли імперію Габсбургів. Так на світанку новітньої доби українці опинилися у складі політичної системи, що радикально відрізнялася від устрою, до якого вони звикли. Як усі імперії, Російська імперія Романових та Австрійська Габсбургів являла собою величезні територіальні конгломерати, численне населення яких складалося з етнічно й культурно різноманітних народів. Надмірно централізована політична влада символізувалася в особі імператора, який не відчував потреби брати до уваги погляди й бажання свої підданих. Імператори та їхні урядовці вимагали від останніх абсолютної покори й вірності, вважаючи це не лише політичним, а й моральний і релігійним обов'язком. За їхню покірливість імператори обіцяли підлеглим безпеку, стабільність і порядок. Це був устрій, який чимала частина населення імперії вважала не лише розумним, а й навіть привабливим [13, с. 256].

У цей період у світі виникає живий інтерес до історії розвитку права кожної нації, викликаний творами засновників німецької історичної школи. Але, оскільки український народ не мав своєї державності, його правове минуле можна вивчати тільки, як матеріал, який був складовою розвитку інших націй перш за все Росії, Польщі та Австрії.

Так, на Правобережжі діяла польсько-шляхетна судова система – поширення мали польські та литовські нормативні акти. Зокрема, це опосередковано підтверджує у своїй книжці, виданій у Парижі в 1573 р., дослідник і археолог Блез де Віженер, указуючи на Правобережжя як «штати польського королівства» [12, с. 36-47].

У Північній Буковині (з 1775 р.), у Східній Галичині і Закарпатті діяла судова система Австрійської імперії.

В іншій частині України, на Лівобережжі, де ще існували осколки від української державності, в середині XVIII століття (1760-1763 рр.) було проведено судову реформу, яка відновила суди, які існували при польсько-литовській державі [7, с. 210].

У 1763 р. цю судову реформу затвердили Генеральні збори, які представляли все українське козацтво. На цих зборах було сказано: «Ми маємо найкращі закони, які тільки може мати благородний народ у світі».

Проте, до кінця 1780 р. царським наказом на цій частині України, а пізніше у 90-х роках XVIII століття на Правобережній Україні – Київщині, Брацлавщині, Волині, – які теж увійшли до складу Російської імперії, був введений загально-російський уклад, який фактично закріпив дію та поширення російського законодавства на більшій частині території сучасної України (у 1840-1842 роках в українських губерніях запроваджується виключно російське законодавство [3, с. 94]).

Норми ж кримінального права, які розповсюджувалися на східну частину України, отримали свою систематизацію і розвиток в Артикулі військовому Пет-

ра I, який було прийнято у 1715 р. Це був перший нормативний акт, який майже повністю складався із кримінально-правових норм, представляв собою першу систематизацію кримінально – правових норм і характеризувався досить високою юридичною технікою. Для нас цей Закон цікавий тим, що в ньому вперше на теренах східнослов'янських земель юридично, в тексті кримінального закону, закріплено норми, якими передбачалася кримінальна відповідальність за вбивство на замовлення та урегульовано суспільні відносини, пов'язані із вчиненням цього злочину.

Так, у Главі 19 «Про смертне вбивство» в Артиклі 160 зазначено: «Ежели кто кому прикажет кого смертно убить, оный також яко убийца сам имеет казнен быть смертью, а именно голову ему отсечь».

Там же в Артикулі 161: «А ежели ж кто для прибыли или в надежде к какой прибыли договоритца, найметца или даст себя подкупить, или готова себя учинит кого убить смертно, тогда оный купно с тем, кто его нанял, подкупил или упросил, колесом разломан, и тела их на колеса положены быть имеют» [17, с. 52].

Зміст вищенаведених статей вказує на те, що у 1715 р. російська кримінально-правова наука зробила суттєвий крок вперед, розмежувавши замовне вбивство: на вбивство за наказом та на вбивство за наймом, що досить складно зробити в сучасному Кримінальному Кодексу України, через відсутність такого.

Як наслідок, на відміну від сучасного українського кримінального законодавства, за яким спричинення смерті іншій особі за певну винагороду або інші блага матеріального чи нематеріального характеру закріплено термінологію – «убивство, вчинене на замовлення», то в російському кримінальному законодавстві так і залишилося – «вбивство за наймом», що є, на нашу думку, вужчим від українського поняттям. Оскільки суть замовного вбивства не в наймі виконавця, а, як зазначив у своїй статті «Какое убийство является заказным?» Борис Тимошенко, «в даче приказа, команды, поручения – убить, взорвать, уничтожить» [14, с. 2].

У толкуванні до Артикаля 161 сказано: «Сие наказание имеет свое исполнение, хотя обещанная кому прибыль вскоре отдана, или впредь еще имеет быть заплачена, или хотя точно едина надежда к прибыли учинена, и обещание в том дано было». А це означало, що для кваліфікації вбивства на замовлення не мало значення чи було виплачено обіцяну винагороду, достатньо було встановити, що замовник обіцяв оплатити послуги виконавця, а виконавець дав згоду на вчинення злочину (в інтересах замовника) з метою отримання матеріальної або іншої винагороди.

Окремо хотілося б зупинити на Артиклі 155, в якому зазначено, що «Властно яко убийца сам, тако и протчие имеет быть наказаны, которые подлинно к смертному убийству вспомагали или советом или делом вступились».

Ця стаття передбачала відповідальність і для замовника, і для виконавця: обидва суб'єкти наказувалися кваліфікованим видом смертної кари, або як пише І.О. Ісаєв «этическая окраска этих составов очевидна, за этим следовал и особый вид наказания – колесование» [4, с. 87]. Тобто таке кваліфіковане вбивство законодавцем імперської Росії було віднесено до найтяжчих злочинів і за його вчинення призначалася найсуворіша міра покарання, а, оскільки інститут співучасті злочинах в Артикалях військових Петра не був достатньо розроблений, ролі співучасників не диференціювалися.

Закріплення в Артиклі 1715 р. норм, які передбачали кримінальну відповідальність за вчинення вбивств на замовлення, може вказувати тільки на негатив-

ну динаміку росту цього виду злочину за управління Російською імперією Петром I, яка виникла після проведення ним радикальних реформ, що привели до зміни економічної формації та появи конкуренції. А там, де є конкуренція, має місце така форма усунення конкурента, як вбивство через замовлення.

У подальшому кримінальна відповідальність за вбивства, вчинені на замовлення, передбачалися і в наступних нормативних актах Росії – у «Зводі законів Російської Імперії» 1832 р. і в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. (у редакціях 1866 та 1885 рр.) – тільки в іншій формі. У порівнянні з Артиклем 1715 року в цих кримінальних законах російський законодавець не розвинув і не удосконалив інститут кримінальної відповідальності за цей вид злочину, не залишив і не закріпив його окремою нормою. А в подальшому, на превеликий жаль, аж до 90-х років ХХ століття цьому злочину не було достатньо приділено уваги й вітчизняною юридичною літературою.

Як сказано у Великій Енциклопедії 1896 р. в коментарі до поняття «вбивство», що: «В отношении корыстного убийства наше Уложение (Уложение о наказаниях уголовных и исправительных от 1885 г.) допускает крупный пробел, не упоминая об убийстве по подкупу (читай – на замовлення); это объясняется перечневым характером п. 4 ст. 1453, предусматривающего лишь убийство для ограбления, для получения наследства лица, или вообще завладения какой-либо собственностью убитого или другого лица», тобто з корисних мотивів.

Як підтвердженням цього є судження І.Я. Фойницького, який вважав, що вбивства потрібно розглядати виключено у зв'язку із скоєнням майнових злочинів. У зв'язку з чим, він виділяв вбивство, «вчинене для пограбування», а також умисне позбавлення життя «взагалі для заволодіння якоюсь власністю самого вбитого, або іншої особи» [15, с. 42-44].

Однак, на нашу думку, даний висновок в енциклопедії є поверхневим і таким, яким не взято до уваги зміст п. 3 ст. 1453 «Уложення...», де, окрім основного – корисного – мотиву у вбивстві на замовлення, зазначається також і інший – із почуття помсти, ревності, особистих відносин тощо.

Отже, на відміну від Військових Артиклів 1715 р., де кримінальна відповідальність за вбивство на замовлення передбачалася окремо виділеними статтями, в «Уложенні...» 1845 р. (із змінами) при кваліфікації цього виду злочину разом із застосуванням відповідної статті особливої частини, необхідно було посилатися ще й на статтю про співучасть, наприклад на ст. 13 Уложення «В преступлениях, учиненных несколькими лицами по предварительному их на то согласию». За цією статтею співучасниками визнавалися призвідники (на сучасній мові – організатори), спілники (виконавці), підбурювачі, підсобники та підмовники. Роль кожного із співучасників була також детально описана в законі. Характеристики дій окремих співучасників мало чим відрізняється від видів співучасті, встановлених сучасним Кримінальним Кодексом України.

Таким чином, відповідно до «Уложення про покарання...» 1885 р. вбивство, вчинене на замовлення, кваліфікувалося за ст. 13 (співучасть) та відповідною статтею Особливої частини цього «Уложення...», а в переважній більшості, як умисне вбивство із корисливих мотивів, учинене в співучасті.

У подальшому така кваліфікація стала характерною для кримінального законодавства Росії і збереглася аж до 1989 р.

Убивство на замовлення, як показує історія, було досить поширеним у СРСР. Зокрема, як вирішення політичних питань, досить активно пропагувалося радянською державою. Як відомо в ГПУ- НКВС під керівництвом нашого земляка П. Судоплатова існувала спеціальна група, на совісті якої ліквідація таких відомих політичних діячів, як: С. Бандера, Є. Коновалець, Райс, Трушнович, Л. Троцький та ін. «Санітари» від КДБ добиралися до колишніх радянських розвідників, які прийняли сторону ідеологічного противника, і виконували неофіційний вироки держави [6, с. 368].

Найвищий пік вбивств, учинених на замовлення, у Радянській Україні припадає на кінець 40-х – початок 50-х років – на час національно-визвольних змагань на Західній Україні. Найбільш резонансним злочинами цієї категорії того часу були: вбивство 24 жовтня 1949 р. Михайлом Стахуром і Іларієм Лукашевичем (нібито останній отримав за цей злочин 20 тис. карбованців) відомого українського радянського публіциста Я. Галана та вбивство бойовиками УПА 28 березня 1947 р. на території Польщі польського генерала Кароля Сверчевського, на замовлення українських націоналістів, а також непоодинокі акти ліквідації бандерівцями радянських активістів, які були направлені в Західну частину для поширення в цій місцевості радянської влади.

Проте, кримінальне законодавство Радянського Союзу, зокрема, Радянської України – Кримінальні кодекси Української СРР від 23.08.1922 та 08.06.1927, а також Кримінальний кодекс УРСР від 28.12.1960 – убивство на замовлення не виділяло окремою нормою, а кваліфікувало як умисне вбивство, вчинене із корисливих мотивів, зокрема, за п. «а» ст. 93 КК УРСР у редакції 1961 р. Як роз'яснював Пленум Верховного Суду СРСР від 22 вересня 1989 р., що «корыстные следует квалифицировать убийства, совершенные за вознаграждение от третьих лиц» [24, с. 11].

Ця практика знайшла свою підтримку в кримінальному законодавстві України і в перші роки після здобуття нею незалежності. Так, у п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 зазначалося, що різновидом умисного вбивства з корисливих мотивів є також вбивство на замовлення, коли винний, виконуючи волю іншої особи, за одержану чи обіцяну грошову, чи майнову винагороду або з іншої матеріальної зацікавленості позбавляє людину життя [22, с. 63; 25, с. 280].

Але будучи поміщеною в одному пункті з убивством з корисливих мотивів, ця кваліфікуюча ознака суперечила своїй кримінально-правовій природі суті. Як наслідок, надалі склалася ситуація, при якій законодавча невизначеність відносно вбивств на замовлення робила вкрай негативний вплив на криміногенну ситуацію, що погіршується, а також різкий ріст на початку 90-х років ХХ ст. числа вбивств, учинених на замовлення, не могло в подальшому бути не враховано при реформуванні та вдосконаленні кримінального законодавства в Україні. У цих умовах виникла необхідність створення окремої кваліфікуючої ознаки. Як наслідок, 2 жовтня 1996 р., ще до прийняття нового кримінального кодексу у 2001 р., до положення статті 93 Глави III Кримінального кодексу України 1961 р., яке передбачало кримінальну відповідальність за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, було внесено зміни, за якими пунктом «и» законодавцем вперше на території нашої держави умисне вбивство, вчинене на замовлення, сформульовано і закріплено як окрему кваліфікуючу ознаку (виток).

26 лютого 1999 р. Верховний Суд України Постановою № 3 «Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини», яка є чинною на сьогодні, вперше визначив, що під умисним убивством, вчиненим на замовлення, треба розуміти умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника) [23, с. 15].

У подальшому (ця норма) знайшла своє відображення і в новому Кримінальному кодексі України (прийнятий 5 квітня 2001 р. і набув чинності 1 вересня 2001 р.), який із змінами і доповненнями є чинним і сьогодні, в п. 11 (учинене на замовлення) ч. 2 ст. 115 (умисне вбивство) КК України.

Крім того, український законодавець розширив кримінальну відповідальність за вбивства, які можуть бути вчинені на замовлення, ввівши до чинного Кримінального Кодексу ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 348 «Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця», ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя», ст. 400 «Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги» та ст. 443 «Посягання на життя представника іноземної держави».

В Україні найбільш резонансними вбивствами з ознаками «вчиненими на замовлення» є вбивства: народного депутата України, президента транснаціональної корпорації «Антон», одного з лідерів Ліберальної партії України Євгена Щербаня і экс-президента Азовського морського пароплавства Анатолія Бандури, экс – Глави НБУ Вадима Гетьмана і власника футбольного клубу «Шахтар» Ахатія Брагіна, відомих київських бізнесменів Звоннікова і Рябичева, Головного санітарного лікаря залізничного транспорту України Василя Анашкіна і російського бізнесмена Максима Курочкіна; а також замах на вбивства: народного депутата України Максима Луцького, Головного санітарного лікаря залізничного транспорту України Романа Макомелу та правління СЕС, керівника «Фармака» Філю Жебрівську, экс-мера Одеси В'ячеслава Карєва та ін.

Проблемі характеристики умисних вбивств, учинених на замовлення, в Україні приділяли увагу такі фахівці в галузі кримінального права та кримінології як: В. Бояров, Є. Гайдар, М. Мельник, М. Хавронюк, П. Пилипчук, О. Саїнчин, І. Сервецький, О. Сотула, В. Сташис, О. Шульга, В. Тацій, С. Яценко та ін.

Висновок. Підводячи підсумок досліджуваного можна зробити такий висновок, що історія розвитку інституту кримінальної відповідальності за умисні вбивства, учинені на замовлення, як і історія розвитку всього українського кримінального законодавства свідчить, що протягом багатьох віків вітчизняні кримінально-правові інститути автономно не розвивалися, а тільки в співучасті з кримінальними інститутами інших держав (Росії, Польщі, Австрії тощо), які в той чи інший час домінували над Україною, і мали в основному пріоритетний вплив. Усе це за словами професора В.К. Грищука суттєво обмежувало можливості розробки й запровадження національного законодавства, в т.ч. кримінального [2, с.18]. Однак, незважаючи на різні впливи із зовні та традиції, які були властиві

кримінальному та іншим галузям законодавства України, все це не завадило нашій державі поступово та виважено стати часткою романо-германської правової сім'ї, інтегруватися у європейські й світові організації та структури, сприйняти загально-цивілізовані цінності [11, с. 52], а вплив російської наукової думки тільки принципово стимулює українського законодавця до винайдення свого індивідуального з урахуванням національних рис юридичного шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Греков Б.Д. Киевская Русь. – Л. : Госполитиздат, 1953. – 568 с.
2. Гришук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України : проблеми історії і методології. – Львів : Світ, 1992. – 165 с.
3. Заруба В.М. Історія держави і права України : навч. посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
4. Исаев И.А. История Государства и Права России. – М. : Юрист, 1994. – 216 с.
5. Кистяковській А.Ф. Элементарный учебникъ Общаго уголовного права. – К. : Издание книгопродавца-издателя Ф.А. Иогансона, 1882. – 930 с.
6. Кучинский А.В. Преступники и преступления. Законы преступного мира. Паханы, авторитеты, воры в законе : Энциклопедия. – Д. : Сталкер, 1997. – 432 с.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України : навч. посіб. – 6-те вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 588 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
8. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М. : Рус. язык, 1987. – 750 с.
9. Павлов Михаил. Убийство Иосафата Кунцевича (исторический детектив), г. Витебск.
10. Прокопий из Ксерии. Война с готами. Кн. VII (III), гл. 14, § 22 Памятники Русского права. / Под редакцией Юшкова: Сост. А.А. Зимин. – М. : Юрид. Лит., 1952. – Вип. 1. – 287 с.
11. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : Монографія. – К. : КНТ, 2007. – 596 с.
12. Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів : Довіра, 1992. – 193 с.
13. Сутельний Орест. Україна : історія / [пер. з англ. Ю.І. Шевчука ; Вст. ст. С.В. Кульчицького]. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
14. Тимошенко Борис. Какое убийство является заказным. – 2010. – 5 с.
15. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права : Общая част. : Посягательства личные и имущественные. СПб., 1890.
16. Фроянов И.Я. Киевская Русь. Очерки социально-политической истории. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 325 с.
17. Шворина Т. Воинские артикулы Петра I. – М., 1940.
18. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К. : Либідь, 1994. – 656 с.
19. Пам'ятники Руського права / Под. ред. С.В. Юшкова, – М. : Юрид. Лит., 1952. Вип. 1. – 287 с.
20. Первый Литовский статут : Сб. статей. – Вильнюс, 1982.
21. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издано Н.С. Таганцевым. Издание семнадцатое, пересмотренное и дополненное. – СПб., 1913.
22. Про судову практику в справах про злочин проти життя і здоров'я людини : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 // Бюлетень законод. і юрид. практики України. – Київ, 1995. – № 1. – 77 с.
23. Про внесення змін і доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 квітня 1994 р. № 1 «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини» : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26 лютого 1999 р.

24. О выполнении судами руководящих разъяснений Пленума Верховного Суда при рассмотрении дел об умышленных убийствах : Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 22 сентября 1989 г. – // Бюллетень Верховного Суда СССР. – № 6. – 1989. – С. 35-42.

25. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. (Відпов. редактори Я.Ю. Кондратьєв, С.С. Яценко) – К. : Юрінком. – Редакція «Бюлетеня законодавства і юридичної практики України», 1994. – 799 с.

Лопашук Д.І. Витоки та генезис кримінальної відповідальності за вбивство, вчинене на замовлення

У статті коротко досліджено та проаналізовано витоки та генезис кримінальної відповідальності за вбивство, вчинене на замовлення, на території сучасної України.

Ключові слова: витоки, вбивство, вчинене на замовлення, вбивство за наймом, генезис, змова, замовлення, кваліфікація, кримінальне право.

Лопашук Д.И. Истоки и генезис уголовной ответственности за убийство, совершенное по заказу

В статье кратко исследованы и проанализированы истоки и генезис уголовной ответственности за убийство, совершенное по заказу, на территории современной Украины.

Ключевые слова: истоки, убийство, совершенное по заказу, убийство по найму, генезис, заговор, заказ, квалификация, уголовное право.

Lopashchuk D.I. Source and genesis of criminal liability for an assassination

In the article the sources and genesis of criminal liability for an assassination, on the territory of the modern Ukraine are briefly examined and analysed.

Key words: sources, murder, assassination, hired assassination, genesis, conspiracy, order, qualification, criminal law.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2011.